

Az ószövetségi szent sátor nemesfém felszerelése, különös tekintettel Áron főpapi viseletére, valamint a melltáska (*hósen*) újszövetségi továbbélésére

Mészáros István

*Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola,
doktorandusz*

Minden ünnep középpontjában a lét igenlése áll. Azért ünnepelünk, hogy az adott szituációhoz alkalmazkodva igent mondjunk önmagunk, embertársaink és a teremtett világ létezésére. Ezt az igent ünnepélyesen, vagyis nem a megszokott eszközökkel nyilvánítjuk ki, hanem a hétköznapi felülemelkedve, „mert a mindennapok életvitelének nem ezek az alapvető témái.”¹ Hatványozottan igaz ez az istentiszteleti ünnepre, amely életet teremtő párbeszéd Isten és az emberi nem között.²

Mint minden népnek, Izraelnek is voltak saját ünnepei — sőt, a Teremtő maga szólít föl³ ünnepek tartására —, amelyekről azonban viszonylag keveset jegyez le az Ószövetségi Szentírás. Nevüket említi, de a kapcsolódó szokásokról nem ír. A vallási ünnepek közül azok őrződtek meg, amelyek a nép üdvtörténetével forrtak össze, és ezért időről időre meg kellett őket ülni. Ezek mindenekelőtt a földműves év főünnepei: a kovásztalan kenyerek ünnepe, a *maccót* (Kiv 23,15; Lev 23,5–8; MTörv 16,1–8), a *sabuót*, avagy a hetek ünnepe (Kiv 23,16; Lev 23,15–22; MTörv 16,9–12) és az őszi ünnep, a sátoros ünnepnek is nevezett *szukkót* (Kiv 23,16; Lev 23,34–43; MTörv 16,13–15). Csak ezeket nevezi az Ószövetség templomi ünnepnek, családban vagy nemzetségben megült jeles napról vagy szertartásról nem ír, egyetlen kivétel a *maccó*hoz kapcsolódó *pészah* megünneplése.⁴

Témánk szempontjából kiemelendő a *jom kippur*, az Engesztelés napja (Lev 16,23,27–32), melynek elnevezése arra a történetre megy vissza, amikor a Teremtő megbocsátotta Izrael fiainak az aranyborjú imadását, amit éppen az alatt az idő alatt követtek el, míg Mózes a bálványimadás tilalmát is rögzítő kőtáblákat vette át az Örökkévalótól. Egyedül *jom kippur* napján léphetett be a főpap a szentély elkülönített részébe, a Szentek Szentjébe. Gyolcsból készült köntösben először a szokott napi áldozatot mutatta be, majd megvallotta Izrael bűneit, és az Örök-

¹ KUNZLER 2005: 35.

² Az istentisztelet itt mint az isteni üdvözítő szándék kezdeményező történése (katabázis) és az ember erre adott válasza (anabázis), azaz mint egymást kiegészítő párbeszéd értendő.

³ Náh 2,1

⁴ SCHREINER 2004: 281.

kévaló bocsánataért esedezett. Kiemelten szent cselekményt végzett, ennek megfelelően átöltözött azokba a ruhákba,⁵ amelyeket az Úr Mózes által elkészíteni parancsolt.⁶

Mielőtt a főpapi ruházatot részletesen tárgyalnánk, szenteljünk figyelmet a Szent Sátor felszerelésének is, hiszen — amellet, hogy Isten utasításainak pontos betartása mellett készült — művészi hozzáértést igényelt.

Név szerint ismerjük a mestereket: Becalélt, Uri fiát, Hur unokáját Júda törzsből és Oholiábot, Ahizamach fiát Dán törzsből, akik Isten lelke mellett áldást is kapnak, hogy a tervezésen túl „a találkozás sátorát, a bizonyág ládáját, és rajta az engesztelés tábláját, s a sátor minden más berendezését, vagyis az asztalt felszerelésével, az arany mécstartót minden hozzávalójával, továbbá az illatáldozat oltárát, valamint az égőáldozat oltárát minden kellékével, a medencét talapzatával, a díszruhákat — azaz Áron főpap ruháit és fiainak a papi szolgálathoz ruháit —, a kenetet és az illatszert a szentély számára”⁷ elkészítsék. Nem tudjuk pontosan, mennyien dolgoztak a szent felszereléseken Becalélen és Oholiábon kívül, de bizonyos, hogy hozzáértőnek nevezi őket a *Szentírás*, sőt az Úrtól kapott művészi tehetségükön kívül még szívük is arra indította őket,⁸ hogy hozzálássanak a munkához, vagyis olyan művészekről van szó, akik hivatásszerűen⁹ cselekedtek. Tehetségüket nemcsak maguknak tartották meg, hanem másoknak is átadták.¹⁰

A szükséges alapanyagról a Kiv 25,1–7 valamint a Kiv 35,4–9,21–29 részletesen beszámol. Kérdésként merülhet fel, hogy Izrael fiai honnan tettek szert ennyi értékre? A Kiv 11,2–3 és 12,35–36 szerint az Egyiptomból való szabaduláskor, miután az Úr bizalomra hangolta a bennszülötteket, nagy mennyiségű arany- és ezüsthalmival, valamint ruhákkal megrakodva indultak el Ramszeszből Szukkot felé.

A Kiv 36,3–7 alapján a nép szívesen adakozott a készülő szentélyre és felszereléseire, olyanmire, hogy sokkal többet ajánlottak fel, mint amennyire szükség volt, ezért le kellett állítani az adakozást. Az arany, amelyet a szentély különféle munkálatainak elvégzésénél felhasználtak, huszonkilenc talentumot és hétszázharminc sekelt tett ki, az ezüst pedig száz talentumot és ezerhétszázhetvenöt sekelt nyomott,¹¹ mai mértékegységre átszámítva összesen mintegy tizenhét tonnát. A Szent Sátor Kiv 26-ban leírt, nemesfémmel bevont vagy nemesfémből készült alkatrészei közül az alábbiakban csak azokat említjük, amelyek méretüknél vagy funkciójuknál fogva jelentősek:

- ❖ a szövetség ládája (Kiv 25,10–22)
- ❖ a kitett kenyerek asztala (Kiv 25,23–30; Lev 24,5–9)
- ❖ a mécstartó (Kiv 25,31–40, Lev 24,1–4)
- ❖ az illatáldozat oltára (Kiv 30,1–10)
- ❖ a főpap öltözete (Kiv 28)

⁵ A ruha itt hatványozottan annak jelképe, hogy Isten lefoglal valakit magának, illetve hivatallal ruház fel (Szám 20,28; 1Kir 19). SCHÜTZ 1993: 292.

⁶ Kiv 39,1 és kk.

⁷ Kiv 31,7–11

⁸ Kiv 36,2

⁹ ELIADE 2004: 174–175.

¹⁰ Kiv 35, 34

¹¹ Kiv 38, 24–25

1. kép. Calmet, Augustin: *Sainte Bible en latin et en françois* (Paris: Antoine Boudet, 1767)

A Szentek Szentjében helyezték el a 135 cm hosszú, 67,5 cm széles és 67,5 cm magas, akác-fából (*šitîm*) készített szövetség ládáját (Kiv 25,10).¹² A faanyagot kívül-belül arannyal borították, ahogy a két akácfa rudat is bevonták vele, ezek segítségével hordozták a leviták a ládát. A láda szegélye színaranyból készült, ugyanígy a lábakra erősített négy öntött karika is. A láda tetején a 135 cm hosszú és 67,5 cm széles „engesztelés tábláját” (*kapporet*) ugyancsak tiszta aranyból munkálták ki.¹³ Ennek két végén állt arccal egymás felé fordítva az a két, valószínűleg olajfából faragott kerub, amelyek felületére domborítással vitték fel az aranylemezt, hasonló technikai megoldással a salamoni templom olajfából készített és arannyal bevont angyalaihoz. A frigyláda kerubjai kiterjesztett szárnyaikkal befödtek az engesztelés tábláját, és szemeket is reá szegeztek. Ez a hely a legfontosabb Mózes és Izrael fiai számára, miután az Örökkévaló ígérete szerint „Ott fogok veled találkozni, s a törvény ládáján álló két kerub¹⁴ között, az engesztelés táblájáról (*kapporet*)¹⁵ közlöm veled mindazt, amit általad Izrael fiainak mondani akarok” (Kiv 25,22).

A szövetség ládája kiképzéséhez szükséges arany megmunkálására több technikai megoldást is feltételezhetünk a szentírási szövegek nyomán, így az öntést¹⁶ (Kiv 25,12), a domborítást,¹⁷ poncolást és vésést (Kiv 25,18).

Az öntés technikai megoldása mindenekelőtt szobrászati tevékenységként volt ismert, de kis méretű szobrok vagy díszítőelemek kivitelezéshez is jól bevált (pl. amulettek függői stb.). Amennyiben a reliefnek csak egyik oldala volt látható a kész műalkotáson, a folyékony fémeket a nyitott formába öntötték bele. Ha minden oldalán kimunkált öntvényről volt szó, akkor

¹² A ládában helyezték el a két kőtáblát (Kiv 40,20 és 1Kir 8,9), valamint a Zsid 9,4 szerint még egy mannával teli korsót is (Kiv 16,33), továbbá Áron vesszeje is (Szám 17,10) itt kapott helyet. HAAG 1989: 1095.

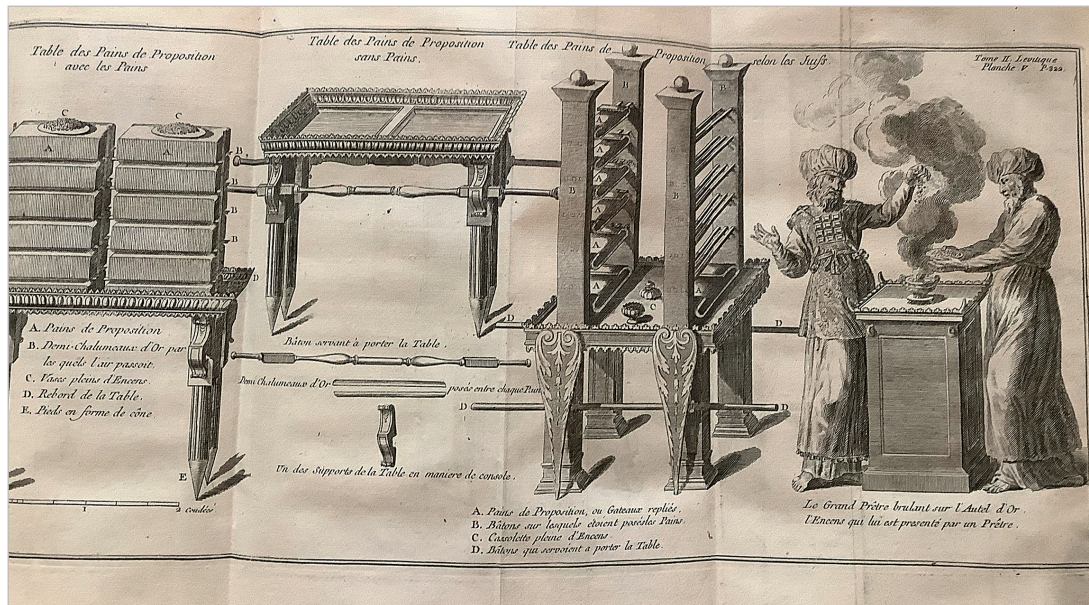
¹³ OBERFRANK 1996: 19.

¹⁴ A kerubok Isten jelenlétét jelzik. Kultikus tiszteletben nem részesülnek, nincs „isteni” jelzőjük, ezért is ábrázolhatók a sátorlapokba szöve, a Szent Sátor és a Templom függönyén, Salamon és Ezékiel templomának farburkolatú belső falán és a kapuszárnyakon kifaragva. Az ő feladatuk megakadályozni a szent profánnal való érintkezését. HAAG 1989: 966.

¹⁵ A Kiv 25,21-ben a láda teteje (LXX-ban *hilasztérion epithema*, a kiengesztelődés táblája) nemcsak drágább, mint maga a láda, mert színarany, sőt a legfontosabb tárgy a szentélyben, hanem különösen is szent hely, az Isten trónja, ahol Jahve székel. HAAG 1989: 360–361.

¹⁶ OBERFRANK 1996: 20–21.

¹⁷ OBERFRANK 1996: 20.

2. kép. Calmet, Augustin: *Sainte Bible en latin et en françois* (Paris: Antoine Boudet, 1767)

viaszöntésre volt szükség, s ebbe öntötték a folyékony fémeket olyan formán, hogy a tárgyat viaszból modellezték, majd megfelelő agyagréteggel bevonták és kiégették. Az agyagbevonaton alul hagyott lyukon a hevítés hatására folyékonyvá vált viasz kiürült, és ugyanezen a nyíláson be lehetett táplálni a mintegy kész öntőformába a folyékony fémeket.

Domborításakor kő- vagy faformán kalapálták az elképzelt formára a lemezt, majd ezt ólom- vagy viaszalátétre helyezve a tárgy alakjának megfelelő belső oldalon folytatták. A díszítés a frontfelületen poncolóeszközökkel fejeződött be.

A kített kenyerek asztala — hasonlóan a szövetség ládájához — akácfából (*šittim*) készült, hossza 90 cm, szélessége 45 cm, magassága 67,5 cm volt. Arannyal vonták be, és szegéllyel látták el. Ez utóbbin egy tenyérnyi széles keretet is kimunkáltak, s aranszegéllyel díszítették. Az asztal négy sarkán a szegély alatt négy karika helyezkedett el, szintén aranyból, illetve kettő akácfából faragott, ugyancsak arannyal bevont rúd tette lehetővé, hogy az asztal is mozgatható legyen. Ezen kívül a Kiv 25,29 tálakat, csészéket, kancsókat is említ, amelyek tiszta aranyból készültek az italáldozat bemutatásához.

A mécstartó és kellékei, a hét méceses, a hozzájuk tartozó koppantók és hamutálak elkészítéséhez használt arany súlya egy talentum (Kiv 25,39), azaz 42,12 kg volt. A „megmunkált arany” (Kiv 25,31) kifejezés szintén mívés ötvösmunkára enged következtetni, s a szöveg alapján ismerjük a mécstartó egyes díszítőmotívumait is: hét ágán mandulavirág-alakú kelyhekkal, bimbó- és szíromdíszekkel, egy darabból kimunkálva.¹⁸ Ezek összeállítására többféle módszer is szolgálhatott, s ezeket kivétel nélkül alkalmazták is az ókorban. A legkevésbé tetszetős kivétel az aranszegéccsel való szegecselés lett volna, ezt inkább edényeken és fegyvereken használták. Az aranyhuzal már rugalmasabb kötést ad, ehhez folyamodtak különösen a diadémok összeállításakor. Az aranszalag mint összekötő, illetve a zsanérok említendők még. De ezek egyike sem pótolhatta a napjainkig legfontosabb illesztési technikát, a forrasztást.

¹⁸ OBERFRANK 1996: 21–23.

Az illatáldozat oltára 45 cm × 45 cm-es, négyszögletes, 90 cm magas építmény volt, szintén akácából (*šittim*), amelyet sarkain az oltárral egy darabból kimunkált szarvak díszítettek, arannyal bevonva. Az oltár lapján pártázat futott végig, alatta aranykarikákkal, amelyekbe a két, akácából készült és ugyancsak arannyal bevont rúd volt helyezhető. „Ez az oltár nagyon szent, az Úr számára van fölszentelve.”¹⁹

Áron²⁰ ruháinak elkészítése előtt Mózesnek beszélnie kellett minden művészethez értő emberrel, akiket a Teremtő maga áldott meg művészi képességgel. Ők és csak ők készíthették el az egyes ruhadarabokat aranyból, vörös és kék bíborból, karmazsinból és bisszusból, hogy azok „dicsőségül és ékességül”²¹ szolgáljanak. Ezek a ruhadarabok a következők voltak:

- ❖ melltáska
- ❖ éfod
- ❖ felső köntös
- ❖ hímzett vászoning
- ❖ fejkendő
- ❖ öv

Az éfod Áron felsőruhája volt, aranyszállal gazdagon hímmezve. Ezeket a díszítő szálakat vékony aranylemezből vágják, majd kék és piros bíborral, karmazsinfonallal keverték. Az éfod sodrott lenfonalból készült, két vállrészrel, amelyeket öv kötött össze, ugyanabból az anyagból és ugyanazzal a hímzéssel, mint maga az éfod. A vállszalagra egy-egy ónixkővet erősítettek, amelyekre Izrael 12 törzsének a nevét vésték,²² mindegyik kőbe hatot, az ősatyák születési sorrendje szerint. „Kőmetsző munkával, a pecsétvésnök módszerével kell Izrael fiainak a nevét a két kőbe belevésni, és azokat aranyfoglatba tenni.”²³ Így a főpap szimbolikusan az egész választott népet vállain hordozta az Örökkévaló előtt, amikor a Szent Sátorban szolgált.

A főpap öltözetének valamennyi darabja közül a hősent kellett a legaprólékosabban kimunkálni, amit az éfod fölé vettek fel. Már a Kiv 28,15–30 hosszabb leírása is jelzi, hogy kiemelkedő ruhadarabról van szó. A melltáska anyagában az éfodhoz hasonló, négyzet alakú, egy arasz hosszú, egy arasz széles és bélelt; a felületén 12 drágakövet helyeztek el, négy sorban hármasával, s a kövek mindegyikébe Izrael egy-egy törzsének²⁴ nevét vésték, így Áron — míg

¹⁹ Kiv 30,10

²⁰ „Áron mindörökre a Főpap marad (Sir 45,6–22), a csodálatos közbenjáró, Isten haragjának elfordítója (Bölcs 18,20–25).” DUFOUR–LÉON X. et al. 1983: 86–87.

²¹ Kiv 28,2

²² „Már az i. e. 3. évezredben készültek vésett pecsétkövek lapis lazuliból, vérkőből a sumér, babiloni és asszír birodalmakban. A megmunkálást korund- és kvarcszilánkokkal, kézi erővel végezték. I. e. 1800 és 1600 között továbbterjedt ez a művészet a Földközi-tenger mellékére. Első emlékei az egyiptomi szkarabeuszok [...] A vésett kövek gyűjtőneve a gemma [...], két kialakítási módja van. Az egyik a káma, az olasz camaeo (a gemma elolaszosodott változata), amely tulajdonképpen miniatűr dombormű: az alakok a háttérből kiemelkednek. A másik az ugyancsak olasz intaglio (= véset, metszet), itt a megmunkálás mint a pecsétkövek mintái (alakok, a monogramok, címerek stb.) a kő alapján negatívban jelennek meg.” OBERFRANK–RÉKAI 1982: 198.

²³ Kiv 28,11

²⁴ „Izrael alapvető nemzeti szerkezete a tizenkét törzs, amely Jákob tizenkét fiának nevét hordja, mégpedig a Szövetség megkötése óta (Kiv 24,4).” DUFOUR–LÉON X. et al. 1983: 646.

3. kép. Calmet, Augustin: *Dictionnaire Historique, Critique, Chronologique, Geographique et litteral de la Bible...* (Paris: Emery, 1730)

az éfodnál vállon, a hósennél – szíven hordozta²⁵ Izraelt. A hósent az éfodra aranyláncocskák²⁶ és -karikák rögzítették oly módon, hogy az „ne csússzon le az efodról”.²⁷

A hósent ezek a kövek díszítették: az első sorban karneol, topáz, smaragd; a második sorban rubin, zafír, jáspis; a harmadik sorban jácint, achát, ametiszt; a negyedik sorban krizolit, karneol és ónix. Mindegyik aranyba foglalva. Ahogy a kövek tulajdonságait tekintve eltérőek egymástól, úgy az egyes törzsek is, a Ter 49 szerint.

A Kiv 28,30 és a Lev 8,8 szerint az urimot és a tummimot is bele kellett tenni a melltáskába. Ezek közelebről meg nem határozható tárgyak,²⁸ a legtöbb szentírás-magyarázó szerint hasonló formájú, de különböző színű és jelekkel ellátott, kisméretű kövek vagy botok lehettek; az egyik igent, a másik nemet jelentett. A kérdést pedig úgy tették föl az Örökkévalónak, hogy feleletül elég volt az igen vagy a nem, de az is előfordult, hogy a sorsvetésnél semmilyen választ nem kaptak.²⁹

Az éfod palástját kék bíborból kellett elkészíteni, olyan módon, hogy a fej számára egy nyílás legyen rajta, s azt szövött szegély vegye körül, hogy a fel- és levételkor ne sérüljön. Alsó szegélyét kék és piros bíborból, valamint karmazsinból készült gránátalmák díszítették, közöttük pedig aranycsengettyűk függtek. Áronnak ezt a palástot kellett viselnie, amikor a szentélyben papi feladatot végzett. Miközben mozgott, megszólaltak a csengők. Innen lehetett tudni „ha bemegy a szentélybe az Úr elé, vagy ha kijön. Különben meg kellene halnia.”³⁰

A főpap homlokdíszé aranylemezből készült, s a következő feliratot vésték rá: „Az Úr föl-szenteltje.”³¹ Ezt a díszet Áron szüntelen a homlokán, fejkendőjének elején kellett viselje, egyrészt, hogy magára vegye mindazokat a tökéletlenségeket, amelyek hozzátapadnak mindenhez, amit Izrael fiai az Örökkévalónak felajánlanak, másrészt, hogy így lehívja rájuk a Teremtő irgalmát.

A vászoning, a nadrág, a fejkendő és a hímezett öv — mintegy kiegészítő ruhadarabok — finom lenből készültek. Ez volt Áron és fiainak teljes viselete.

Miután áttekintettük a Szent Sátor felszerelését és a főpapi ruházatot, a számos újszövetségi párhuzam közül a hósennel kapcsolatos újszövetségi továbbélés(ek)re, az ún. *racionáléra* hozunk néhány példát. Nyitott kapukat döngetünk, többen is foglalkoztak már a kérdéssel,³² töb-

²⁵ Az Ószövetség a hordozást kifejező héber szóval általában a bűn hordozására utal, ami a papok szolgálatának része (Kiv 28,38; Szám 18,1,23), de itt a 12 törzs nevééről, egész Izraelről van szó, melyet a főpap a szíven visel.

²⁶ „Huzalokból készültek, ugyancsak fáradtságos munkával, az ókorban is igen kedvelt láncok. Nagy találmányossággal igen sok változatát fejlesztették ki, és a mai gyakorlatnak megfelelően nyakláncként, karkötőként vagy fejdíszként, gyakran csupán összekötő elemként használták.” OBERFRANK 1996: 24.

²⁷ Kiv 28,28

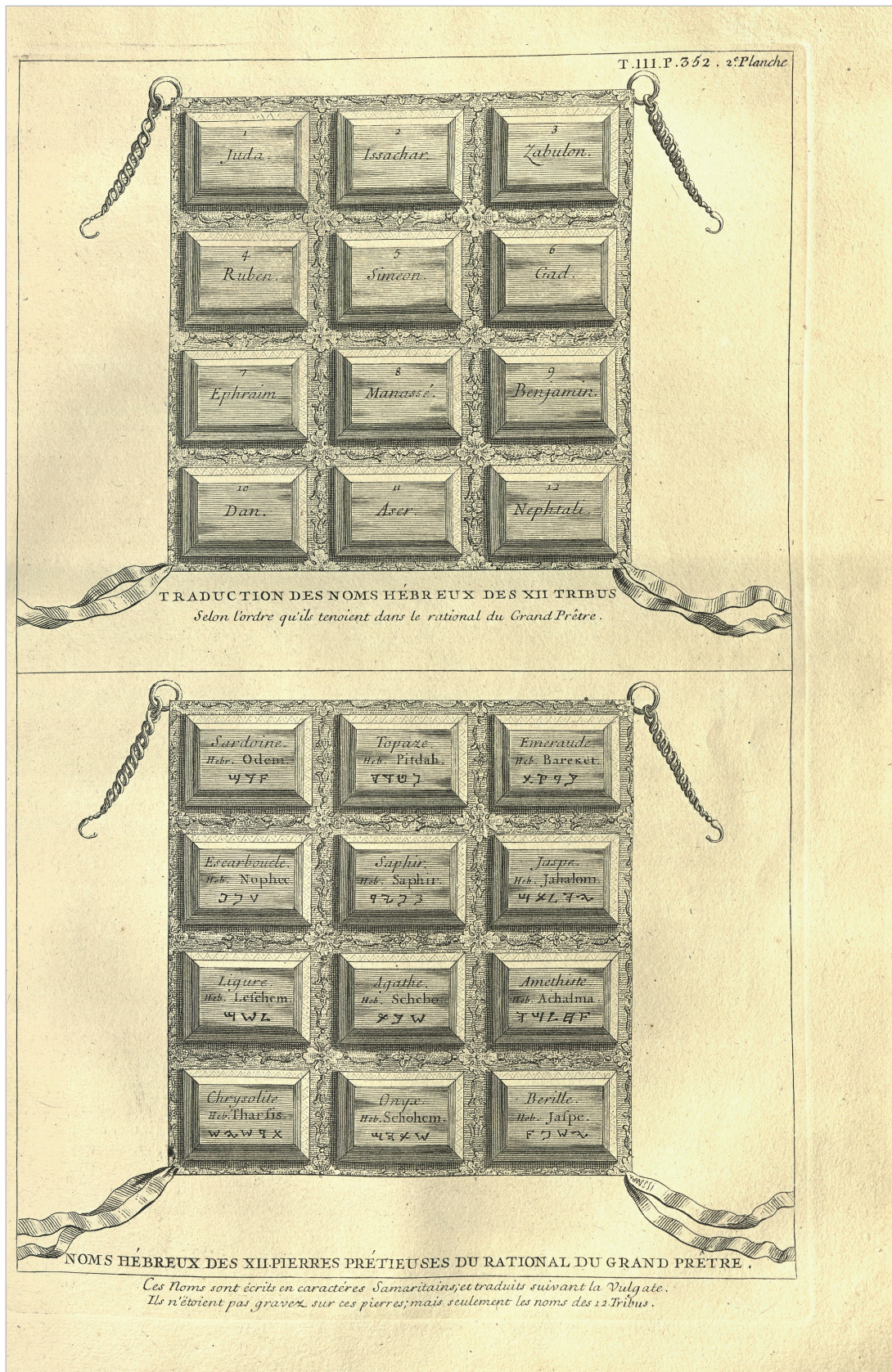
²⁸ A maszoréta vokalizáció szerint az *urim* jelenthetne világosságot, a *tummim* pedig tökéletességet. Szent Jeromos az *urim* megfelelőjéül a *doctrina*, *demonstratio*, *ostensio* vagy a *doctus* szóval él, a *tummimot* pedig a *veritas*, *perfectio*, *sanctitas*, *perfectus* vagy az *eruditus* szóval adja vissza. Olykor az *urim* magában is találkozunk (Szám 27,21); ilyenkor nyilván rövidüléssel állunk szemben. A pap (MTörv 33,8), ill. a Kiv 28,30; Lev 8,8; Szám 27,21 szerint a főpap általuk közvetítette a jóslatot. *Magyar Katolikus Lexikon XIV.*, 2009: 567.

²⁹ 1Sám 28,6

³⁰ Kiv 28,35

³¹ Kiv 28,36

³² „A főpapi viselet részei és használata a liturgiában” címmel tartott előadást 2016. január 19-én Varga Lajos váci segédpüspök, az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ igazgatója a Budapest Vári-Nagyboldogasszony Főplébánia épületében, a Mátyás-templom Egyházművészeti Gyűjteményének „Az egyházi textilek típusai és használatuk” címmel szervezett előadás-sorozata keretében, ahol „megemlítette a *racionale* nevű, már csak néhol viselt ruhadarabot (melltáskát), mely az ószövetségi főpap öltözképzésére vezethető vissza.” <https://>

4. kép. Calmet, Augustin: *Dictionnaire Historique, Critique, Chronologique, Géographique et littéral de la Bible...* (Paris: Emery, 1730)

bek között Thoroczkay Gábor is figyelmet szentelt a témának.³³ A *székesfehérvári prépostság és bazilika korai története* című tanulmányában a krónikasöveget idézve azt írja, hogy István király „...egyebek között e fehérvári egyháznak örök emlékezetre méltó adományokat tett, tudniillik két rationalét, amelyek mindegyike 74 márka tiszta arannyal és drágakövekkel átszőtt szegélyt tartalmazott. Ezeket Szent Benedek, a római szentegyház főpapja Szent István király kérésére a hatalom olyan kiváltságával látta el, hogy aki a mise végzésekor ezeket használja, törvényesen felkenheti, megkoronázhatja és karddal övezheti a királyt”.³⁴ A szerző szerint a kizárólag püspökök számára adományozott váll-, illetve melldíszek leginkább a németországi főpapok között terjedtek el.³⁵

A külföldi szerzők közül talán Joseph Braun a legelhivatottabb kutatója a paramentikán belül ennek a főpapi ruhadarabnak. A *Handbuch der Paramentik* című munkájában arról is ír, hogy a rationalét a középkorban számos, a Német-római Birodalomhoz tartozó, illetve a vele határos püspökségben³⁶ használták, így Würzburg, Augsburg, Konstanz, Regensburg, Eichstätt, Bamberg, Naumburg, Halberstadt, Paderborn, Minden, Speier, Metz, Prága, Olmütz, Toul és Lüttich püspökei. A nem német püspökök, akiknél szintén találkozunk a rationaléval, az aquileiai pátriárka és a krakkói püspök. A rationalét mint főpapi jelvényt az említett püspökök közül többen csak átmenetileg használták (Speier, Metz, Halberstadt és Olmütz).³⁷

Legkorábbi említése metzi Adalbero (984–1105) és halberstadti Hildward (968–995) közötti levélváltásban történik, ahol Adalbero arra kéri a halberstadti püspököt, hogy segítsen részesülnie abban az engedélyben, amelyben II. Agapet pápa (946–955) a halberstadti püspököknek megadta az igaz tanítást jelképező rationále viselésének lehetőségét.³⁸ Egy másik korai említése 1027-ből ismert egy XIX. János pápához (1024–1033) köthető bullából, amelyben az egyházfő Poppo aquileiai³⁹ pátriárkának (1019–1042) mind a palliumot, mind a rationalét megadja, előbbi a jognak megfelelően csak a kiemelkedő ünnepeken történő használatra, mint a püspök konsekrációja, utóbbit pedig minden egyéb ünnepen történő viselésre.⁴⁰

Voltak egyházmegyék — például Eichstätt —, ahol nem korlátozták a használatát, de a toulai püspök számára is a rationále viselése saját belátása szerint megengedett volt mindannyi-

www.magyarokurir.hu/hirek/a-fopapi-viseletrol-tartott-eloadast-varga-lajos-vaci-segedpuspok (Utolsó letöltés: 2020. március 27.)

³³ THOROCZKAY 2009.

³⁴ THOROCZKAY 2015: 16.

³⁵ „A legújabb kutatások hitelesnek fogadják el a többnyire Ákos mesternek, e kincsek egykori őrzőjének tulajdonított krónikapasszus híryanagát. Eszerint minden bizonnyal az esztergomi érsek juthatott e főpapi díszjelvény — ez esetben vállruha — birtokába még a 11. század elején, VIII. Benedek vagy IX. Benedek pápa priviligiuma alapján. Korábban vitatták annak lehetőségét, hogy létezhetek-e drágakő díszítésű válldísz-rationalék, de német emlékek bizonyítják, hogy voltak ilyen darabok is. A vállruhák tipológiája alapján vitatható az a nézet, amely a rationalék egyikét a koronázási paláttal kívánja azonosítani. Használatuk valószínűleg korán összekapcsolódott István király emlékével és a királyavatással, ezért őrizhették őket a fehérvári bazilikában. Az érsek a koronázásnál viselhette ezeket, amikor fő hatalmi jelvényét, a palliumot jogszerűen nem hordhatta. Az viszont már Ákos mester túlzása, hogy felöltésük esetén bárki — itt talán sandán a fehérvári prépostra vagy az örkanonokra, egykori önmagára gondolhatott — királyt avathatott volna bennük, hiszen ezek kizárólag püspökök által használható főpapi díszek voltak. Nagyon feltételeken elképzelhető, hogy 1270-ben [...] Prágába kerültek, és ott még a 14. században is fellelhetőek voltak.” THOROCZKAY 2015: 16.

³⁶ BRAUN 1912: 173–174.

³⁷ BRAUN 1907: 680.

³⁸ BRAUN 1907: 678.

³⁹ <http://lexikon.katolikus.hu/A/Aquileia.html> (Utolsó letöltés: 2020. március 28.)

⁴⁰ BRAUN 1907: 678.

szor, valahányszor pontifikált. A padernborni egyházmegye püspöke számára viszont — hasonlóan a metropolita palliumviseléséhez — bizonyos napokhoz kötött a használata, de ugyanígy eltérő annak behatárolása is, hogy hol viselhetik a püspökök a *rationalét*: a padernborni püspök csak saját egyházmegyéje területén belül, míg az eichstättinél ezzel kapcsolatban nincs megjegyzés.⁴¹

A szertartáskönyvekben csak két alkalommal találkozunk a *rationalével* mint pontifikális ékszerrel és nem hatalmi jelvénnel, azaz insigniummal, amelyet kizárólag a kazula fölött viselnek, mint a palliumot szokás: Ratold corbie-i apátnál (†986), illetve az 1030-as, minden Sigebertnek (1022–1036) tulajdonított *Missa Illyricában*.

Mihályfi Ákos *A nyilvános istentisztelet* című összefoglaló munkájában szintén Joseph Braunra hivatkozva megemlíti, hogy „Hajdan, a püspökök sok helyen viseltek egy, az érseki palliumhoz hasonló díszjelvényt: a *rationalét*. Ezt ma már csak az eichstätti, padernborni, krakkói és toulai püspökök viselik”.⁴²

Ami a formát illeti: nem volt mindenhol és mindig ugyanaz, hanem mint minden főpapi ruhadarab, a *rationale* is egyfajta fejlődésen ment keresztül. Három fő típust különböztethetünk meg: Y forma, T forma és gallérforma, ez utóbbi már kevésbé hasonlít a palliumra, bizonyos esetekben sokkal inkább az ószövetségi főpap éfodjára. De nem csak a forma, a *rationale* díszítése sem volt egyforma.

Hogy mi miatt lett a főpapi ornátus része, egyértelmű magyarázatot nem tudunk adni. Joseph Braun a *Handbuch der Paramentik* című munkájában kettő okot vázol fel a *rationale* bevezetésére.⁴³ Az egyik egyfajta emlékezés az ószövetségi főpap ruhájára, a másik a palliumhoz hasonló ruhadarab használata azoknak a püspököknek, akik érseki insigniát nem viselhetek,⁴⁴ de birodalmi püspökségként más országokhoz képest előkelőbb helyet foglaltak el.

Felhasznált irodalom

BRAUN, Joseph

1907 *Die liturgische Gewandung*. Freiburg im Breisgau, Herder.

1912 *Handbuch der Paramentik*. Freiburg im Breisgau, Herdersche Verlagshandlung.

DUFOUR-LÉON X. et al.

1983 *Biblikus teológiai szótár*. Budapest: Szent István Társulat.

ELIADE, Mircea

2004 *Kovácsok és alkimisták*. Budapest: Cartaphilus Kiadó.

HAAG, Herbert

1989 *Bibliai Lexikon*. Budapest: Szent István Társulat.

⁴¹ BRAUN 1907: 677–678.

⁴² MIHÁLYFI 1933: 279.

⁴³ BRAUN 1912: 175.

⁴⁴ BRAUN 1912: 175.

KUNZLER, Michael

2005 *Az egyház liturgiája*. Szeged: Agapé.

Magyar Katolikus Lexikon

2009 Budapest: Szent István Társulat.

MIHÁLYFI Ákos

1933 *A nyilvános istentisztelet*. Budapest: Szent István Társulat.

OBERFRANK Ferenc

1996 *Az aranyművesség története*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó.

OBERFRANK Ferenc — RÉKAI Jenő

1982 *Drágakövek*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó.

SCHREINER, Josef

2004 *Az Ószövetség teológiája*. Budapest: Szent István Társulat.

SCHÜTZ, Christian

1993 *A keresztény szellemiség lexikona*. Budapest: Szent István Társulat.

THOROCZKAY Gábor

2009 A székesfehérvári racionálék. In THOROCZKAY Gábor: *Írások az Árpád-korról. Történeti és historiográfiai tanulmányok*. Budapest: L'Harmattan — ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola, 117–132.

2015 A székesfehérvári prépostság és bazilika korai története. *Egyháztörténeti Szemle* 16/3, 3–25.